

הרב משה ליב הכהן הלברשטט

פרשת כי תבוא

אמונה בעת מבחן

"והיה אם לא תשמע בקול ה'... ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגור. והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה... והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם... כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם" (דברים כח, טו, לד, ג)

קרוב למחצית מפרשת כי תבוא מוקדשת לתאור מפרט של הקללות הנוראות ביותר שיבואו על עם ישראל אם לא ישמע בקול ה'. לדאבון כל לב הקללות הללו התממשו אחת לאחת לאורך הדורות, בעת חרבן בית ראשון, בעת חרבן בית שני, ולאורך הגלות. אנחנו עדין חיים בצל חרבן יהדות אירופה בשואה הנוראה במלחמת העולם השנייה. התממשותן של הקללות הנוראות הללו גרמו למבוכה אמונית אצל רבים מאחינו בני ישראל. אנשים עמדו מול הזועות ולא היו מסגלים לקבל שדברים כאלו יכולים לקרות בעולמו של הקדוש ברוך הוא. גם בקרב גדולי ישראל היו גישות שונות בהתמודדות האמונית מול הזועה. היו שדגלו בשיטה של הטפת מוסר, ואמרו שהזועה היא תוצאה ישירה של התרחקות מדרך ה', בדיוק כפי שכתוב בתורה. הם אף מצביעים על חטאים ספציפיים ותהליכים שגרמו לענש מדה כנגד מדה. אחרים התנגדו לגישה זאת של חפוש אחר חטאים ספציפיים כדי להסביר את השואה, לדעתם התוכחה היא היבט מוטמע באפיו של כלל ישראל עד בא המשיח, והיא נשלחת לכלל ישראל כרצונו של הבורא, ומסבות הידועות ומובנות אך ורק לו עצמו. צריך להיות נביא או תנא כדי לטען להבנת הסבות הספציפיות למה שארע לנו, כל מי שנופל בדרךגתו מהנביאים או התנאים וטוען להבנה כזאת, רומס לשוא את גופותיהם של הקדושים שמתו על קדוש השם, ומשתמש לרעה בפח לפרש ולהבין את ההיסטוריה היהודית. מבוכה זו צצה ועולה גם בטרגדיות קטנות יותר, ואישיות יותר, כמו מלחמות, פגועי טרור ומחלות לא עלינו.

חשוב להבין, שההתמודדות עם שאלות גדולות אלו איננה רק שכלית אלא גם רגשית. מול המסבירים את השואה כענש מדה כנגד מדה יטענו המתנגדים, האם אתם באמת מסגלים להבין זאת? מדוע היה הקדוש ברוך הוא צריך להביא עלינו דברים נוראיים כאלו, האם לא היה יכול להיות אחרת? האם אין אמצעים עדינים יותר להחזירנו למוטב? ומה עם כל אותם תינוקות שלא חטאו ולא פשעו? והם ישיבו לעמתם, וכי איך אתם יכולים להתעלם מכך שמדבר בממוש תחזית מאוד ברורה של הקללות שיבואו על עם ישראל אם לא ישמע בקול ה' ? והחפוש אחר חטאים ספציפיים שעליהם נענשנו מדה כנגד מדה הרי הוא קיום דברי הרמב"ם (הלכות תעניות א, ב-ג): ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הפל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן פכתוב עונתיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם ארע לנו וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות.

"תכלית מה שנדע בך, שלא נדעך. ואולם נדע היותך, נמצא זה חלקנו מכל עמל ההשתכלות" (בחינות עולם לחכם מוהר"ר ידעיה הפניני הבדרש"י, מהדורת ווילנא פרק יב).

אינני מתימר להכניס את ראשי בין ההרים הגבוהים, ולדון בשאלה אם נכון להצביע על חטאים ספציפיים כגורמים לחרבן, אלא ברצוני לקרב אל שכלנו את יסודות האמונה המסכמים, על פי דבריו של החכם השלם המליץ הנפלא הרב הפולל מוהר"ר ידעיה הפניני.

רבי ידעיה הפניני מציג כאן שני יסודות באמונה שאינם סותרים זה לזה אלא משלימים זה את זה. א. נדע היותך, נמצא זה חלקנו מכל עמל ההשתכלות. ב. תכלית מה שנדע בך, שלא נדעך.

ההתבוננות המשכלת בהיסטוריה הקרובה והרחוקה מביאה למסקנה הברורה והפשוטה של "נדע היותך", יש מנהיג לבירה, דברי התורה הקדושה מתממשים במדיק, "והיה אם לא תשמע בקול ה'... ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוף", "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל). ובמקביל "תכלית מה שנדע בך, שלא נדעך", אף אחד לא באמת מבין את דרכי ה', אף אחד איננו יודע חשבונות שמים, המחלקת היא רק על אפן קיום דברי הרמב"ם, על ידי הצבעה על חטאים ספציפיים או על ידי תקון המעשים באפן כללי, אבל להבין את ה' אף אחד איננו מסגל, וזו תכלית ידיעת ה'.

משל החקלאי – הגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן ה' יקום דמו, אמר את הדברים הבאים בימי האחרונים בקובנה לפני שנרצח יחד עם תלמידיו על ידי הנאצים ימח שמם, במענה לשאלה מדוע נגזרו עליהם כאלה זועות. דברים אלו נמסרו על ידי לוטננט מאיר בירנבוים, ששמע את הדברים מפי נצול יהודי במחנה בוכנולד ששהה עם רבי אלחנן בימים האחרונים והמבהילים בקובנה, ונכתבו על ידי בנו רבי אלעזר שמחה וסרמן זצ"ל.

פעם אחת בא איש שלא ידע דבר אודות חקלאות אל אפר ובקש שילמדנו עבודת אדמה. לקחו החקלאי אל שדהו ושאל אותו מה הוא רואה. "אני רואה חלקת אדמה, עשירה בצמחיה ומושקת עין". לאחר מכן עמד האורח נדהם כאשר החקלאי חרש את הצמחיה והפך את השדה הירקרק והיפה לערמות של חפירות חומות נמוכות.

"מדוע הרסת את השדה" הוא השתומם.

"סבלנות, תראה", אמר החקלאי.

לאחר מכן הראה החקלאי לאורחו שק מלא דגן חטה משבח ואמר, "תתאר לי מה הנך רואה". האורח תאר את הדגן המשביע והמושק. והנה שוב פעם הביט בתדהמה כאשר החקלאי הריס דבר מבחר. הפעם, הוא עלה וירד בתלמים והניח גרעינים אל תוך האדמה הפתוחה בכל מקום שהלך. לאחר מכן הוא כסה את הגרעינים עם רגבי האדמה.

"היצאת מדעתך?" הוא הקשה, "מקדם הרסת את השדה ועתה אתה משחית את הדגן!"

"סבלנות. תראה".

כחלף זמן, החקלאי לקח שוב את אורחו אל השדה. כעת הם חזו עד קצה יכלת ראייתם, בשורות ישרות של גבעולים ירוקים הצומחות ועולות מהחפירות. האורח חייך לרוחה.

"הריני מתנצל. כעת אני מבין מה שאתה עושה. שפרת את חזות השדה יותר מאי פעם. מלאכת החקלאי מדהימה באמת

"לא", אמר החקלאי. "עדין לא סימנו. דרושה סבלנות נוספת".

עבר זמן נוסף והגבעולים השלימו את גדולם. אזי בא החקלאי עם מגל וקצץ את כלם, בעוד אורחו מביט בפליאה, בראותו איך השדה

המסודרת הפכה לזירת הֶרס מְכַעֶרֶת. החקלאי קָשֶׁר אֶת הגְּבֻעוֹלִים הנפולים לְעֶרְמוֹת וְקִשְׁט בָּה אֶת הַשָּׂדֶה. מֵאַחַר יוֹתֵר, הוּא לִקַּח אֶת הָעֶרְמוֹת לְשִׁטַּח אַחֵר, וְשֵׁם הוּא הִכָּה בָּהֶם וּמַעַךְ אוֹתָם עַד שֶׁהִפְכוּ לְאֶסֶף שֶׁל קֶשׁ וְגִרְעִינִים רְפוּיִים. לְאַחַר מִכֵּן הוּא הִפְרִיד אֶת הַגִּרְעִינִים מִהַחֲצִיר וְקִבֵּץ אוֹתָם לְעֶרְמָה עֲנֻקִית. כָּל אוֹתוֹ הַזְּמַן הוּא אָמַר לְאוֹרַח הַמוֹחָה, "עֲדִין לֹא סִיַּמְנוּ, דְּרוּשָׁה סְבֻלָּנוֹת נוֹסֶפֶת..."

לְאַחַר מִכֵּן בָּא הַחֲקֵלָאִי עִם עֲגֵלָה וְהֶעֱמִיס אוֹתָהּ לַגְּבֵה בְּדָגוֹן, שָׂאוֹתוֹ הֵעֵבִיר אֶל הַמְטַחְנָה. שָׁם, הַדָּגוֹן הֵיפָּה נִטְחָן לְאַבְקַת מַחְנִיק וְחָסַר צוּרָה. הָאוֹרַח שׁוּב הִתְלוֹנֵן. "לִקְחָתָּ אֶת הַדָּגוֹן וְהִפַּכְתָּ אוֹתוֹ לְעֶפְרָ!" וְשׁוּב, בִּקְשׁוֹ מִמֶּנּוּ סְבֻלָּנוֹת.

הַחֲקֵלָאִי אָסַף אֶת הָעֶפֶר לְשִׁקִּים וְהִבִּיא אוֹתָם הַבֵּיתָה. הוּא נָטַל מֵעַט עֶפֶר וְעָרַבֵב אוֹתוֹ בְּמִים, בְּעוֹד הָאוֹרַח מִתְפַּלֵּא עַל הַטְּפָשׁוֹת שֶׁבִּיצִירַת "בֶּץ לְבָן". אִזִּי הַחֲקֵלָאִי עֲצַב אֶת הַ"בֶּץ" לְצוּרַת כֶּפֶר. הָאוֹרַח רָאָה אֶת הַכֶּפֶר הַמְעֻצָּב בְּדִיקְנוֹת וְחִיָּה לְרוּחָה, אִךְ שִׁמַּחְתּוֹ לֹא הִחֲזִיקָה מֵעַמֵּד. הַחֲקֵלָאִי הִצִּית אֵשׁ בְּתַנּוּר וְהִכְנִיס בּוֹ אֶת הַכֶּפֶר.

"כַּעַת הִנְנִי בְּטוּחַ שֶׁהַשְּׂתַגְעָתָּ, כְּכֹלוֹת כָּל הָעֵבוּדָה, אֵתָה שׁוֹרֵף אֶת מֵה שְׂיִצְרָתָּ."

הַחֲקֵלָאִי הִבִּיט בּוֹ וְצִחַק. "הֵאֵם לֹא אָמַרְתִּי לְךָ כְּבָר לְהִמְתִּין בְּסְבֻלָּנוֹת?"

אַחֲרֵי הַכֹּל הַחֲקֵלָאִי פָתַח אֶת הַתַּנּוּר וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ לֶחֶם טָרִי, פָּרִיף וְזָהוּב, עִם אֲרוּמָה מְעוֹרֶרֶת תְּאָבוֹן.

"בֹּא", אָמַר הַחֲקֵלָאִי. הוּא הוֹבִיל אֶת אוֹרְחוֹ לְשִׁלְחָן בְּמִטְבַּח וּפְרַס שָׁם אֶת הַלֶּחֶם, וְהִצִּיעַ לְאוֹרְחוֹ, שֶׁזֶה עֵתָה נִרְגַע, פְּרוּסָה מְרוּחָה בְּחֻמָּאָה.

"עֲכָשׁוּ". אָמַר הַחֲקֵלָאִי, "עֲכָשׁוּ, אֵתָה מִבִּין!?"

הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַחֲקֵלָאִי וְאַנְחָנוּ הַטְּפָשִׁים שָׂאִין לָנוּ אֶפְלוֹ תַחֲלַת הַבְּנָה בְּדִרְכֵיוֹ אוֹ בְּתוֹצָאָה הַסּוֹפִית שֶׁל מֵהֲלָכִיו. רַק כֹּאשֶׁר יִשְׁלַם הַתְּהִלָּה יֵדַע עִם יִשְׂרָאֵל מִדּוּעַ כָּל זֶה קָרָה. אִז, כֹּאשֶׁר הַמְּשִׁיחַ סוֹף סוֹף יְבוֹא, יִדַע לָמָּה וּמִדּוּעַ כָּל זֶה הָיָה מִכְרָח לְהִתְרַחֵשׁ. עַד אִז, עָלִינוּ לְהִתְאַזֵּר בְּסְבֻלָּנוֹת וּבְאַמוּנָה שֶׁהַכֹּל, אֶפְלוֹ כֹּאשֶׁר הוּא נִרְאָה כְּהֶרֶס וְסֻבָּל, הוּא חֵלֶק מִתְּהִלָּה שְׂיִבִיא טוֹב וְנִעִימוֹת.

(קוֹבֵץ מֵאִמְרִים וְאִגְרוֹת לְרַבִּי אֶלְחָנָן וְסֵרְמָן הַ"ד, חֵלֶק ב, מְדוּר "בְּגִיא צִלְמוֹת", עַמ' רַכֵּד).